

WITOLD BENDER

BADANIA SONDAŻOWE W MIEJSCOWOŚCI OTALAŻKA, POW. GRÓJEC, W 1964 ROKU

Badania terenowe w miejscowości Otałażka, pow. Grójec, gm. Świdno¹ podjęte zostały przez Ekspedycję Wykopaliskową powołaną przy Zakładzie Epoki Metali IHKM PAN w Warszawie. Pracami kierował autor niniejszego sprawozdania, uczestniczył w nich kreślarz B. Kowalczyk. Badania trwały w czasie od 17 sierpnia do 4 września 1964 r. i miały charakter rozpoznawczy. Stronę finansową zabezpieczył całkowicie IHKM PAN.

Stanowisko w Otałażce wzmiankowane było w literaturze archeologicznej przez M. Gozdowskiego². Autor nazwał stanowisko „osadą bagienną” i datował wstępnie na wiek V n.e. Notatka sporządzona została w wyniku przeprowadzonego w terenie wywiadu będącego następstwem przypadkowych odkryć dokonanych w latach 1950—1951. Żadnych prac wykopaliskowych rozpoznawczych bądź zabezpieczających wówczas nie przeprowadzono. Przypadkowe odkrycia nastąpiły podczas eksploatacji torfu przez mieszkańców wsi Otałażka.

Badania sondażowe podjęto obecnie m. in. z uwagi na spodziewany korzystny stan zachowania pozostałości osiedla dzięki ich zaleganiu w wilgotnym podłożu.

Omawiane stanowisko, oznaczone nrem 1, położone jest w pradolinie rzeczki Mogielanki, ok. 5 km od jej ujścia do Pilicy. Występuje na terenie zalewowym lewego brzegu rzeki, w północnej części wsi, w granicach działek łąk należących do kilku właścicieli. Spotykamy tu dziś łąkę zalewną, łągową, znacznie podmokłą, która wypełnia całkowicie dolinę rzeki pasem szerokości (na odcinku stanowiska) ok. 160 m. Łąki ciągną się wzdłuż koryta Mogielanki, ich ograniczenie tworzy dość wysoka krawędź doliny, przechodząca w wysoczyznę porośłą lasem sosnowym. Gleba łąk należy do darniowych, bagiennych.

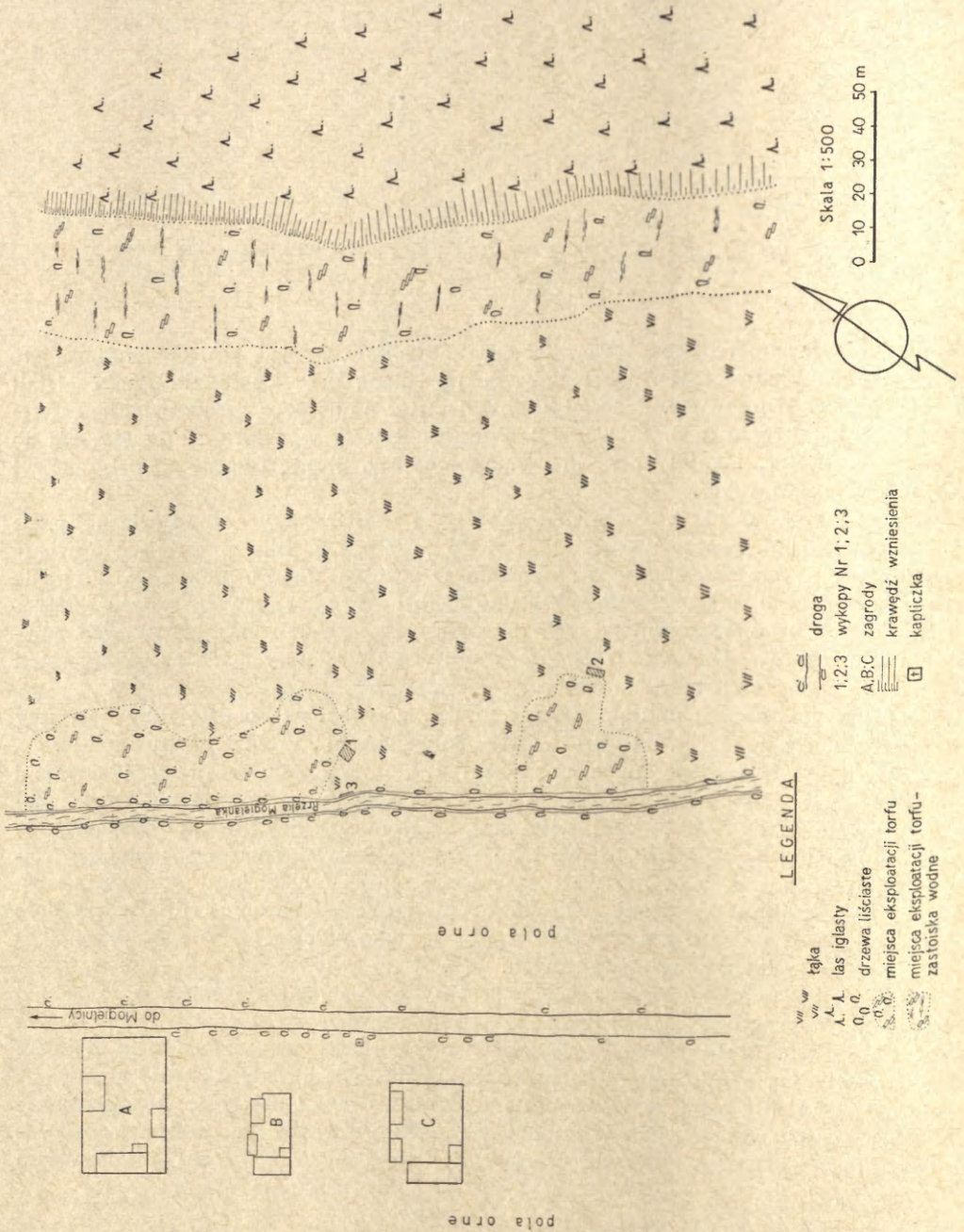
W roku sprawozdawczym założone zostały dwa niewielkie sondaże, o łącznej powierzchni 24 m² (ryc. 1). Prowadzono też obserwacje stratygrafii ściany koryta rzeki (sondaż 3). Małe rozmiary wykopów odpowiadały w zasadzie zamierzeniom prac w 1964 roku. Planowane było wstępne rozpoznanie układu nawarstwień, uzyskanie potwierdzenia występowania poziomu kulturowego i ustalenie jego charakteru. Chodziło ponadto o ocenę warunków i możliwości realizacji prac wykopaliskowych na tym niełatwym obiekcie. Starano się, aby sondaże nawiązały bezpośrednio

---

¹ Siedziba GRN została przed kilku laty przeniesiona z miejscowości Borowe do Świdna.

² M. Gozdowski, *Osada bagienna z późnego okresu rzymskiego w Otałażce, pow. Grójec*, „Sprawozdania PMA”, t. 4: 1952, z. 3—4, s. 178—179.

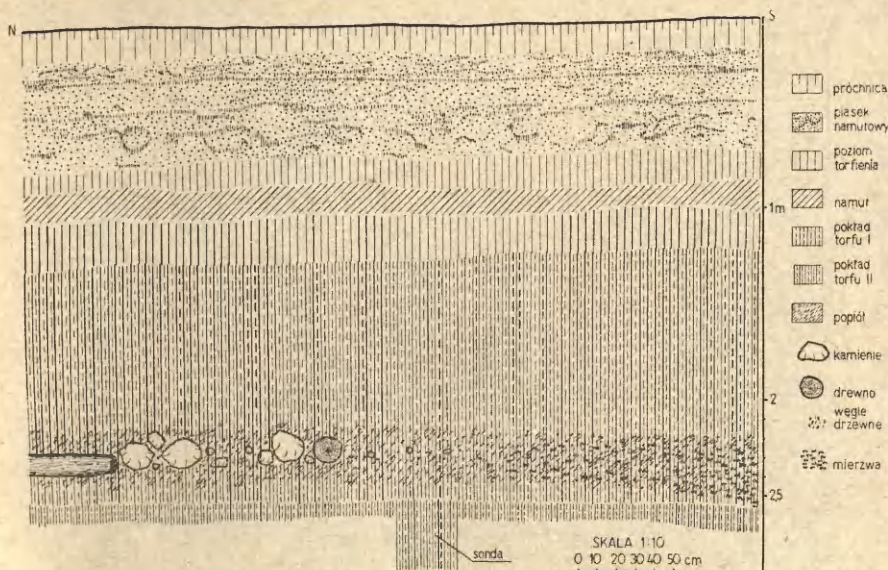

- LEGENDA**
- VII, VIII tąja
  - A, B las iglasty
  - O, o drzewa liściaste
  - ☉, ☉ miejsca eksploatacji torfu
  - ☉, ☉ miejsca eksploatacji torfu - zasłotiska wodne
  - S — droga
  - 1, 2, 3 — wykopy Nr 1, 2, 3
  - A, B, C — zagrody
  - ☐ kapliczka

Ryc. 1. Otalążka, pow. Grójec, stan. 1. Plan lokalizacyjny sondaży

Rys. B. Kowalczyk

Ryc. 2. Otalążka, pow. Grójec, stan. 1, sondaż 1. Przekrój pionowy N—S

Rys. B. Kowalczyk

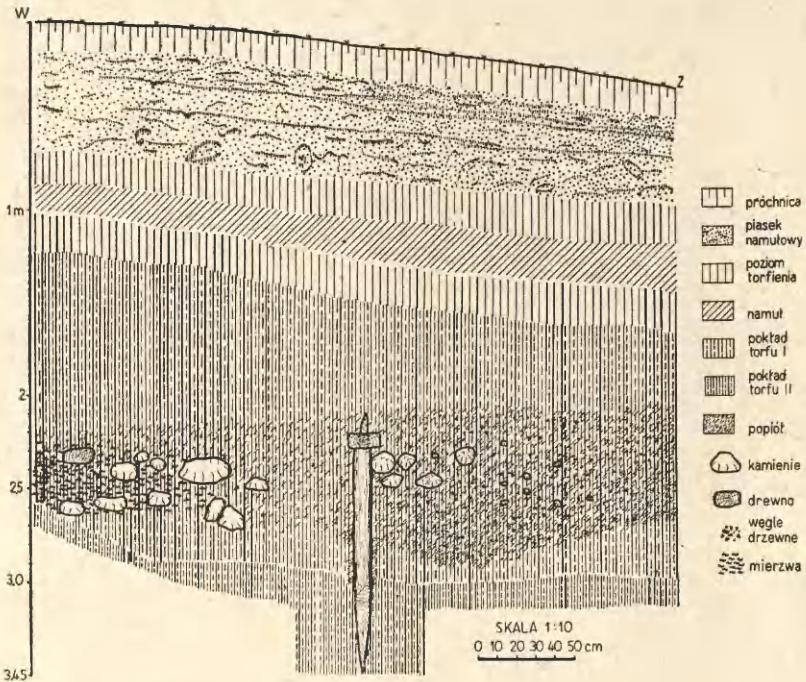
do miejsc odkryć z lat 1950/1951, które nie były dokładnie podane. To ostatnie zamierzenie uwieńczone zostało wynikiem pozytywnym.

Stanowisko nasze, którego rozmiary są na razie trudne do określenia, zostało częściowo zniszczone wskutek wieloletniej eksploatacji torfu, zaniechanej ostatnio z uwagi na nierentowność przedsięwzięcia. Obecnie zatem stanowisko nie podlega dalszej dewastacji. Wzdłuż odcinka rzeki, na wysokości Otalążki, napotyka się wśród łąk na liczne miejsca po wydobywym torfie. W związku z tym przeprowadzono wywiady z okoliczną ludnością, celem uzyskania informacji odnośnie sprawy natrafienia na zabytki archeologiczne. Niemal wszyscy informatorzy stwierdzili występowanie poniżej pokładu torfu pni drzew, konstrukcji drewnianych, palenisk, naczyń glinianych kości ludzkich i zwierzęcych, a więc rozmaitych pozostałości kulturowych. Dane te, abstrahując od ich rzetelności, posiadają wartość orientującą. Nie bez znaczenia jest fakt, że uzyskane wiadomości dotyczyły ograniczonego zasięgu przestrzennego występowania śladów kulturowych. Ustalono, że te okazjonalne odkrycia dokonywane były w pasie szerokości ok. 50 m, długości ok. 200 m wzdłuż koryta rzeki na lewym jej brzegu. O ile przyjmiemy te rozmiary za odpowiadające choćby w przybliżeniu wielkości terenu zajętego przez stanowisko, wówczas rozpościerałoby się ono na przestrzeni ok. 1 ha. Byłaby to wielkość możliwa do przyjęcia dla osiedla starożytnego.

Oświadczenia mieszkańców wsi są zgodne co do faktu (informuje o tym także M. Gozdowski³), że Mogielanka płynie obecnie na odcinku Otalążki współcześnie wykopany korytem, przesuniętym kilkadziesiąt metrów na zachód. Stąd wynika

³ Gozdowski, *op. cit.*, s. 178.

Ryc. 3. Otałążka, pow. Grójec, stan. 1, sondaż 1. Przekrój pionowy W—Z

Rys. B. Kowalczyk

sposrozenie, że osiedle założone było pierwotnie na prawym brzegu rzeki (lub po obu jej stronach), która przepływała bliżej lewej, wyższej krawędzi doliny. Brzeg prawy podnosi się znacznie łagodniej, przechodząc w lekko pofalowaną wysoczyznę. Tu rozlokowała się dzisiejsza wieś, tu też napotykamy na urodzajniejsze gleby.

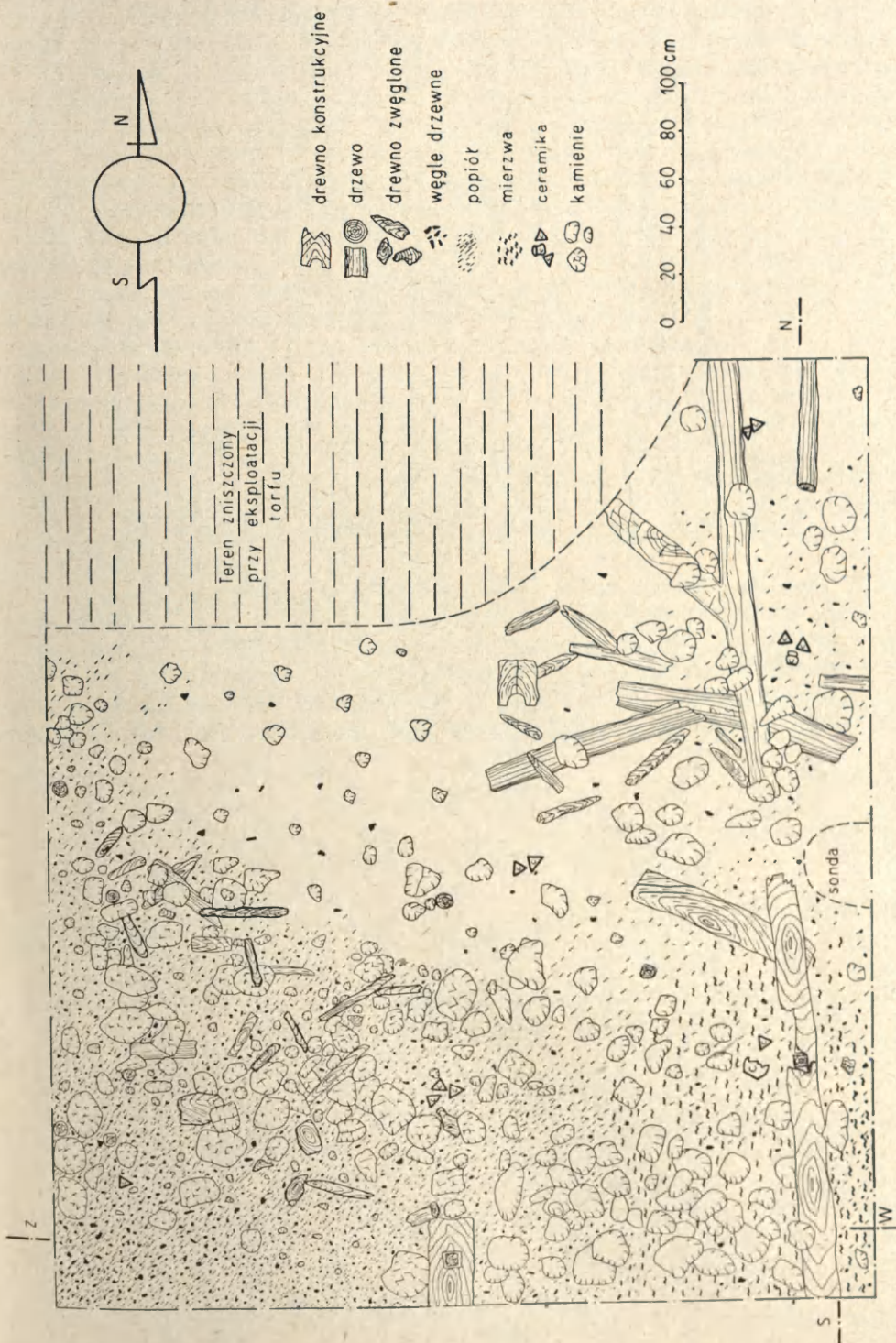
Najciekawsze obserwacje poczynione zostały w wykopie sondażowym nr 1. Prześledzono tu złożony układ nawarstwień, wyróżniając następujące poziomy (ryc. 2 i 3):

1. Warstwa namułu próchniczego — próchnica współczesna; 2. Piasek namułowy; 3. Poziom torfienia I; 4. Namuł; 5. Poziom torfienia II; 6. Pokład torfu I; 7. Warstwa kulturowa, której przyrodniczą treść stanowi starszy namuł organiczny; 8. Pokład torfu II; 9. Piasek namułowy dolny.

Dotarcie do poziomu kulturowego jest — jak widać — niełatwe. Wystąpił on na głębokości 2,15 m od powierzchni łąk. Grubość warstwy kulturowej wynosiła przeciętnie 30 cm. Jej treść kulturową tworzyły: doskonale zachowane drewno *in situ*, drobne, rozproszone kawałki drewna nieprzealonego lub zwęglonego, liczne kamienie opalone, lub nie, popiół, mierzwa, ułamki ceramiki.

Małe rozmiary wykopu ograniczają możliwości interpretacyjne przestrzennego układu odsłoniętych elementów (ryc 4). Pozostałości konstrukcji reprezentują poziome, pionowe i w innym układzie występujące drewniane elementy. Były to słupy i belki, kołki i drobne kawałki drzewne. Stwierdzono ślady nadpalenia lub zwęglenia oraz obróbki tych drewnianych obiektów. Belki i słupy znajdowano *in situ*. Ich układ na zbadanym odcinku jest mało czytelny. Należały do większej konstrukcji. Najpewniej napotkaliśmy na dolną część budynku, przy czym odsłonięta

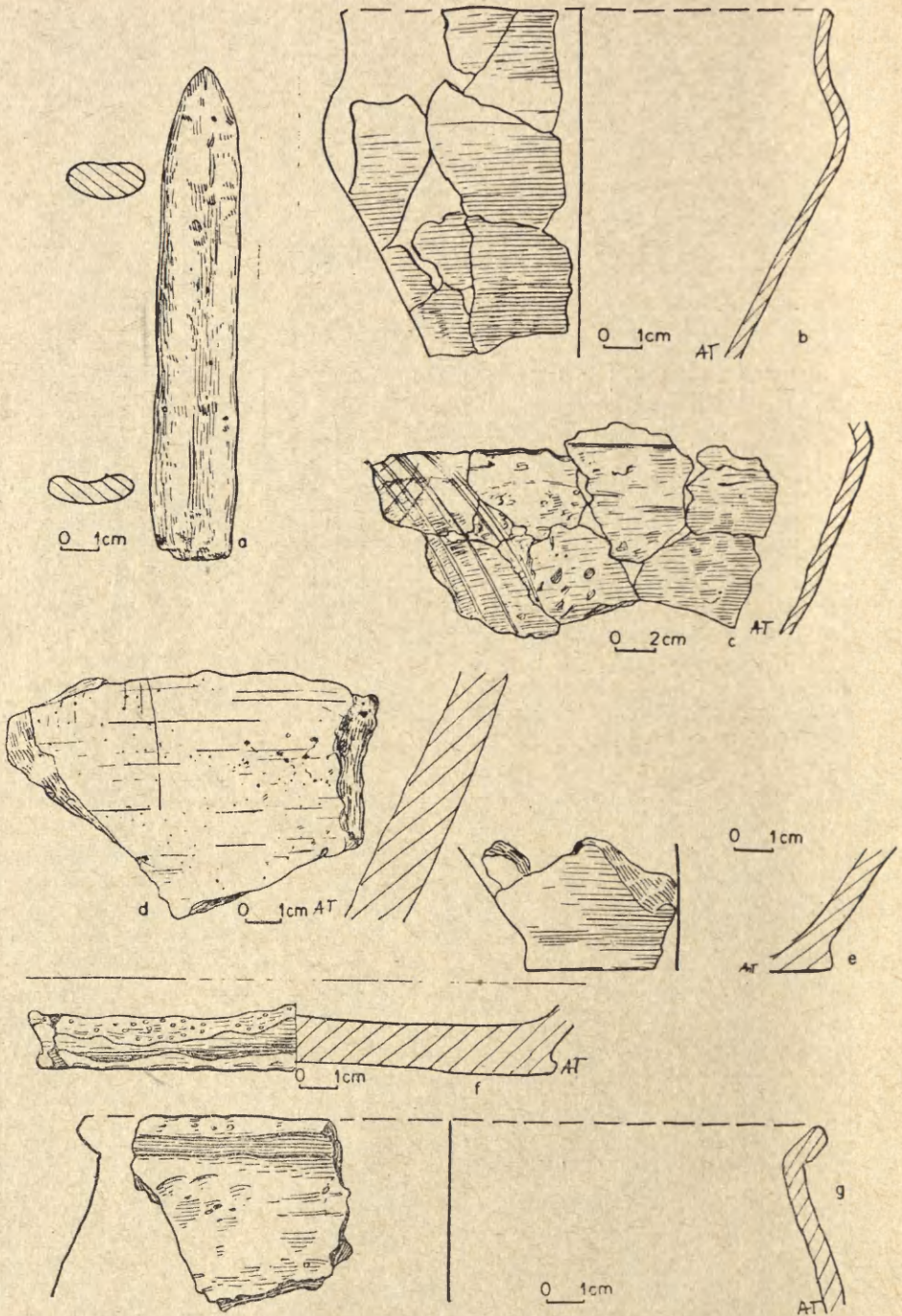

Ryc. 4. Otałążka, pow. Grójec, stan. 1, sondaż 1. Rzut poziomy na głęb. 215—225 cm

Rys. B. Kowalczyk

Ryc. 5. Otałażka, pow. Grójec, stan. 1, sondaż 1:
 a — przedmiot drewniany; b—g — fragmenty ceramiki

Rys. A. Tłomakowska

byłaby jedna jego ściana, biegnąca prawie po linii północ—południe, w postaci dolnego legaru (podwaliny), oraz partia wnętrza. We wnętrzu występowała znaczna ilość kamieni, tworzących (szczególnie w południowo-zachodnim narożniku wykopu), kilkupoziomowy dość zwarty pokład. Kamienie te były przeważnie silnie przepalane, spojone popiołem, węgielkami drzewnymi i zwięglonymi kawałkami drewna. Jest to pozostałość paleniska, położonego, jak należy przypuszczać zgodnie z wypowiedzianymi wyżej uwagami, we wnętrzu domostwa. Poza tym nieprzepalone kamienie rozrzucone były wszędzie. Wydaje się, że tworzyły one poziom podłogowy budynku. Do skupiska kamieni (paleniska) przylegała jama, przecięta przez południową ścianę wykopu, widoczna w jej przekroju. Dno jamy występowało poniżej spodniego pokładu kamieni paleniska. Jama wypełniona była popiołem i węgielkami. W niej gromadzono popiół wygarniany z ogniska.

Tuż obok paleniska i jamy odsłonięto fragment konstrukcji w postaci ramy. Tworzył ją pionowy, dębowy pal wbity do $\frac{3}{4}$ długości w podłoże (Torf II). Zachowana długość pala po wydobyciu wynosiła 138 cm. U góry był on zaciosany w ten sposób, że jego zakończenie stanowił czop, który wchodził w wycięty, okrągły otwór poziomej, sosnowej belki. Ta była wsparta na palu w miejscu zaciosanym. Belka była dość długa, tkwiła głęboko w południowej ścianie wykopu. Aby ją odsłonić, wykonano podkop niszowy w ścianie. Przy wyjmowaniu belka pękła i jej dalszej części nie udało się pozyskać. Długość wydobytego odcinka belki mierzyła 80 cm, szerokość 14 cm, grubość 6 cm.

Ta ramowa konstrukcja ustawiona była, jak wolno sądzić z ogólnego układu obiektów, we wnętrzu budynku, równoległe do odsłoniętej ściany, w odległości 1,40 od niej, pomiędzy ścianą i paleniskiem. Pozioma belka umieszczona była na wysokości 40 cm nad poziomem podłogi. Konstrukcja ta, której przeznaczenie jest trudne do określenia w chwili obecnej, reprezentuje w każdym razie urządzenie (sprzęt) trwale unieruchomione, statyczne. Być może mamy tu do czynienia z nieruchomą ławą lub częścią urządzenia, np. miejsca do spania.

Napotykanne drewno należało głównie do następujących gatunków drzew: sosna, dąb, brzoza. W niektórych wypadkach zachowała się kora, np. u brzozy.

W toku badań uzyskano kilkadziesiąt fragmentów różnych naczyń, z których 4 udało się częściowo zrekonstruować. Wydobyty materiał ceramiczny można podzielić na trzy grupy:

Grupa 1 — reprezentuje naczynia ręcznie lepiące, chropowate, przeważnie grubościennie, zawierające w glinie domieszkę grubo- lub średnioziarnistego tłucznia. Barwa naczyń brunatna, ciemnoszara, wyjątkowo czarna. Częściowo zrekonstruowano trzy naczynia tej grupy. Dwa były duże, w tym jedno dwustożkowe, łagodnie profilowane (ryc. 5 c), drugie raczej jajowate z odchylonym brzegiem (ryc. 5 g). Z trzeciego naczynia zachowała się dolna partia z częścią wyodrębnionego dna. Naczynie to, zaliczone do grupy 1, wyróżnia się czarną, zagładzoną powierzchnią (ryc. 5 f). Wśród pozostałych ułamków naczyń grupy 1, wydzielono 3 fragmenty płaskich, wygładzanych den (ryc. 5 e) i zgrubiałą krawędź. Do tej grupy należały naczynia „kuchenne-gospodarcze”.

Grupa 2 — reprezentuje naczynia ręcznie lepiące, czernione, gładzone, lśniące, cienkościennie, „delikatniejszej roboty”. Domieszka drobnoziarnista. Zrekonstruowano prawie w całości (bez dna) jedno naczynie tej grupy (ryc. 5 b). Jest to forma o brzuścu z wysoko umieszczonym, zaokrąglonym załomem. Naczynia tej grupy pełniły raczej funkcję „stołowych”.

Grupa 3 — należy tu: ułamek brzuśca dużego naczynia zasobowego, obtaczanego, barwy ceglastej i szarej w przełomie. Grubość ścianek 1,4 cm (ryc. 5 d). Warto

dodać, że jest to fragment już drugiego naczynia zasobowego, znanego z naszego stanowiska⁴.

Materiał ceramiczny jest jedynym datującym osiedle. Z tego faktu wypływa hipotetyczność ustaleń chronologicznych. Obecność fragmentów naczyń zasobowych wskazuje na możliwość datowania stanowiska na młodszy okres rzymski. Późnorzymskie cechy noszą naczynia grupy 1. W tym kontekście ceramika czerniona (szczególnie łagodnie profilowane naczynie — ryc. 5 b) może być zaliczona także do młodszego okresu rzymskiego.

Poza ceramiką z ruchomych zabytków znaleziono przedmiot drewniany, wrzecionowaty, noszący ślady obrabiania i wygładzenia na skutek zużycia, o długości 13 cm. Mogło to być narzędzie do wiązania sieci (ryc. 5 a).

Opisane pozostałości prezentują osiedle, które powstało na terenach zalewowych Mogielanki, jak należy sądzić, znacznie podówczas suchszych. Osiedle uległo zniszczeniu na skutek pożaru, reszty dokonał czas i ożywiona działalność wody. Ponad osiedlem narosła po jego zniszczeniu pokaźna warstwa namulów i poziomów torfienia.

*Zakład Epoki Metali IHKM PAN
w Warszawie*

WITOLD BENDER

TRIAL EXCAVATIONS AT OTALAŻKA, DISTR. GRÓJEC, IN 1964

Preliminary research at Otałażka, distr. Grójec, was carried out on behalf of the Institute of the History of Material Culture, Polish Academy of Sciences. The site lies in the Pradolina of the Mogielanka stream amidst humid meadows. Three small trial trenches have been explored. In trial trench 1 a complicated layer sequence was revealed. Archaeological deposit occurred at the depth of 2.15 m. It was overlain by alluvium and peat and underlain by another layer of peat.

Remains of well-preserved wooden constructions have come to light. The discoveries included part of a house, a hearth of stones, a layer of dung and a fragmentary wooden frame structure — perhaps a piece of furniture for seating or sleeping.

The pottery which included a fragment of a storage jar (Krausengefäß) is typical of the late Roman period. It is intended to continue the excavations of the habitation site at Otałażka.

⁴ Gozdowski, *op. cit.*, s. 178 i rycina.